

Prevele prof. dr Aleksandra Čavoški* i Jelena Babić**

SAOPŠTENJE ZA ŠTAMPU
SAVEZNOG USTAVNOG SUDA NEMAČKE
OD 30. JUNA 2009. GODINE POVODOM OCENE
USTAVNOSTI UGOVORA IZ LISABONA

Saopštenje za štampu broj 72/2009 od 30. juna 2009. godine

Presuda od 30. juna 2009. godine

– 2 BvE 2/08, 2 BvE 5/08, 2 BvR 1010/08, 2 BvR 1022/08,
2 BvR 1259/08 and 2 BvR 182/09 –

Akt kojim se potvrđuje da je Ugovor iz Lisabona u skladu sa Osnovnim zakonom Savezne Republike Nemačke. Prateći pravni akt je protivustavan u meri u kojoj zakonodavnim telima nije dodeljeno dovoljno pravo učešća

Gornji dom (Senat) Saveznog ustavnog suda odlučio je danas da je Ugovor iz Lisabona u skladu sa Osnovnim zakonom Savezne Republike Nemačke. Nasuprot tome, akt kojim su proširene i pojačane nadležnosti *Bundestaga* i *Bundesrata* u pitanjima koja se tiču Evropske unije (*Gesetz über die Ausweitung und Stärkung der Rechte des Bundestages und des Bundesrates in Angelegenheiten der Europäischen Union*) predstavlja povredu člana 38. stava 1. koji je u vezi sa članom 23. stavom 1. Osnovnog zakona (*Grundgesetz – GG*) time što *Bundestagu* i *Bundesratu* nije dodeljen dovoljan stepen učešća u postupku donošenja odluka u EU i postupcima za izmenu ugovora. Ratifikacioni instrument Savezne Republike Nemačke za Ugovor iz Lisabona ne može biti deponovan sve dok ne stupe na snagu propisi kojima se predviđa pravo učešća zakonodavnih organa, a koji su propisani ustavom. Odluka je, u pogledu rezultata, doneta jednoglasno, dok je, u odnosu na pravno zaključivanje, doneta sa sedam glasova u njenu korist i jednim glasom protiv (za detalje pogledati saopštenja za štampu Nemačke broj 2/2009 od 16. januara 2009. godine i broj 9/2009 od 29. januara 2009. godine).

---

* Redovni profesor na Pravnom fakultetu Univerziteta Union (prevela od tačke 2.c)

** Koordinatorica projekata u Centru za evropske integracije Beogradske otvorene škole, članica Izvršnog biroa Unije evropskih federalista Srbije (prevela od naslova „Saopštenje za štampu broj 72/2009 od 30. juna 2009. godine“ do tačke 2.c)

U suštini, odluka je zasnovana na sledećim razmatranjima:

1. Pregled osnovnih stanovišta presude

Presuda je usredsređena na vezu između demokratskog sistema predviđenog Osnovnim zakonom na saveznom nivou i nezavisnih pravila koja su doneta na nivou Evropske unije. U centru ocene ustavnosti nalazi se strukturni problem Evropske unije: stepen slobode delovanja Unije se značajno i redovno povećavao, ne samo Ugovorom iz Lisabona, tako da je u određenim oblastima politike Evropska unija poprimila oblik koji odgovara onome koji imaju savezne države, tj. analogan onome koji imaju države. Nasuprot tome, unutrašnji mehanizmi donošenja odluka i postupci imenovanja u najvećoj meri su slični obrascima koji postoje u klasičnim međunarodnim organizacijama, odnosno onima koji postoje u međunarodnom pravu; kao i ranije, struktura Evropske unije, u suštini, sledi načelo jednakosti država. Shodno tome, sve dok ne postoji jedinstven evropski narod koji predstavlja osnov legitimizacije i koji može da izrazi većinsku volju na politički delotvoran način, uzimajući u obzir jednakost u smislu osnivanja Evropske savezne države, narodi Evropske unije, konstituisani u svojim državama članicama, i dalje ostaju odlučni nosioci javnih ovlašćenja, uključujući i nadležnosti Unije. U Nemačkoj, pristupanje Evropskoj saveznoj državi zahtevalo bi donošenje novog ustava, koje bi teklo paralelno sa odricanjem od suvereniteta koji je garantovan Osnovnim zakonom. Ovde se ne radi o takvom aktu. Evropska unija i dalje nastavlja da bude savez vlasti (*Herrschaftsverband*) zasnovan na međunarodnom pravu, savez koji pre svega trajno odražava namere suverenih država članica. Prvenstvena odgovornost za integraciju leži u rukama nacionalnih ustavnih tela koja deluju u ime naroda. Sa uvećanjem nadležnosti i daljim porastom nezavisnosti organa Unije, neophodne su garancije u cilju očuvanja osnovnog načela ograničenog i kontrolisanog poveravanja nadležnosti Uniji od strane država članica, kako bi se održao korak sa ovim razvojem. Sa produbljenjem integracija, polja delovanja koja su od posebnog značaja za razvoj demokratskog javnog mnjenja država članica moraju ostati nepromenjena. Posebno se mora garantovati da odgovornost za dalju integraciju leži na državnim organima koji predstavljaju narod.

Dalji porast nadležnosti Evropskog parlamenta može ograničiti, ali ne i potpuno ispuniti prazninu između obima nadležnosti organa Unije da donose odluke i demokratskog prava na delovanje građana u državama članicama. Kako u pogledu strukture, tako i u pogledu položaja u strukturi raspodele nadležnosti u Evropskoj uniji, Evropski parlament nije u dovoljnoj meri spreman da donosi značajne odluke, u kojima su predstavljeni interesi većine, kao jedinstvene odluke o političkim pravcima. Poređeni sa zahtevima za demokratskost u državama, izbori za Parlament ne uzimaju u obzir na odgovarajući način načelo ravnopravnosti, i nije prihvatljivo donositi merodavne odluke

ke o političkim pravcima u nadnacionalnom kontekstu postizanja ravnoteže između interesa država članica. U tom slučaju, nemoguće je podržati parlamentarnu vladu i organizovati se u skladu sa stranačkom politikom u sistemu vlasti i opozicije na takav način da odluke o političkim pravcima koje donosi evropsko izborna telo mogu da imaju odlučujući politički uticaj. Zahvaljujući tom strukturnom demokratskom deficitu, koji ne može biti rešen u savezu suverenih nacionalnih država (*Staatenverbund*), dalji koraci ka integraciji koji prevazilaze trenutni *status quo* ne mogu narušiti političku moć delovanja država, niti načelo poveravanja nadležnosti.

Građani država članica su nosioci konstitutivne vlasti. Osnovni zakon ne dozvoljava posebnim telima zakonodavne, izvršne ili sudske vlasti da raspolažu osnovnim elementima Ustava, odnosno ustavnog identiteta (član 23. stav 1. alineja 3, član 79. stav 3. Osnovnog zakona). Ustavni identitet je neotuđiv element demokratskog prava naroda na samoopredeljenje. Kako bi se osigurala delotvornost prava glasa i očuvalo demokratsko pravo na samoopredeljenje neophodno je da Savezni ustavni sud, u skladu sa granicama sopstvenih nadležnosti, nadzire da vlast Zajednice ili Unije svojim aktima ne ugrožava ustavni identitet, kao i da ne prekoračuje poverene nadležnosti. Načelo poveravanja nadležnosti, još jednom prošireno Ugovorom iz Lisabona, i nezavisnost postupaka donošenja odluka zahtevaju efikasnu ocenu (ocenu *ultra vires*), kao i ocenu akata EU sa stanovišta identiteta (ustavnog¹) u oblasti primene od strane Savezne Republike Nemačke.

2. Standardi ocene

a) Savezni ustavni sud ocenjuje Akt kojim se potvrđuje Ugovor iz Lisabona u odnosu na standard prava glasa. Budući da je u pitanju osnovno pravo, povreda prava glasa može da se osporava ustavnim žalbom (član 38. stav 1. alineja 1. u vezi sa članom 93. stavom 1. broj 4a Osnovnog zakona). Glasačko pravo određuje pravo na demokratsko samoopredeljenje, pravo na slobodno i jednako učešće u vlasti u Nemačkoj, kao i saglasnost sa načelom demokratije, uključujući i poštovanje ustavne vlasti naroda. Ocena povrede glasačkog prava takođe obuhvata zadiranja u načela koja su kodifikovana u članu 79. stavu 3. Osnovnog zakona kao identitet ustava. Pravo građana da u jednakosti i slobodi odrede javnu vlast koja na njih utiče u odnosu na lica i teme na izborima i drugim glasanjima utelovljeno je u ljudskom dostojanstvu i predstavlja osnovni element načela demokratije. Načelo demokratije se ne može meriti sa drugim pravnim interesima. Izmene Osnovnog zakona koje utiču na načela propisana članom 1. i članom 20. Osnovnog zakona se odbacuju (član 79. stav 3. Osnovnog zakona). Takozvana garancija večnosti preuzima raspolaganje identitetom slobodnog ustavnog poretka čak i iz domašaja zakonodavca koji je nadležan za usvajanje ustavnih izmena. Konstitutivna vlast nije dodelila

---

1 Prim. prev.

mandat predstavnicima i telima naroda da menjaju osnovne ustavne principe u skladu sa članom 79. stavom 3. Osnovnog zakona.

b) U isto vreme, razrada principa demokratije Osnovnim zakonom je otvorena cilju integracije Nemačke u međunarodne i evropske mirovne tokove. Nemački ustav je okrenut otvaranju državnog sistema vlasti ka miroljubivoj saradnji naroda i ka evropskoj integraciji. Ni integracija korak po korak (*pari passu*) u Evropsku uniju niti integracija u sistem miroljubive koegzistencije kao što su Ujedinjene nacije ne vodi nužno do promene u načinu na koji deluju javne vlasti u Saveznoj Republici Nemačkoj. Umesto toga, to je dobrovoljna, uzajamna obaveza *pari passu*, koja obezbeđuje mir i jača mogućnosti za oblikovanje politike zajedničkim i koordinisanim akcijama. Ustavni mandat za ostvarivanje ujedinjene Evrope koji sledi iz člana 23. stava 1. Osnovnog zakona i njegove preambule, u odnosu na nemačke ustavne organe, označava da učestvovanje u evropskoj integraciji nije ostavljeno njihovom političkom nahođenju. Osnovni zakon podržava i evropsku integraciju i međunarodni mirovni poredak. Zato se primenjuje ne samo princip otvorenosti prema međunarodnom pravu (*Völkerrechtsfreundlichkeit*) već i princip otvorenosti prema komunitarnom pravu (*Europarechtsfreundlichkeit*).

c) Ovlašćenje da se prenesu suverene nadležnosti Evropskoj uniji shodno članu 23. stavu 1. Osnovnog zakona jeste, međutim, dato pod uslovom da se suverena državnost ustavne države održava na osnovu odgovornog programa integracije, u skladu sa načelom poveravanja nadležnosti i poštovanja ustavnog identiteta država članica; istovremeno Savezna Republika Nemačka ne gubi svoju sposobnost da na svoju odgovornost politički i društveno oblikuje uslove života. Član 23. stav 1. Osnovnog zakona i preambula ne predviđaju ništa o konačnoj prirodi političke organizacije Evrope. Članom 23. Osnovnog zakona daje se ovlašćenje da se učestvuje i da se razvija Evropska unija koja je koncipirana kao *Staatenverbund* (savez država). Koncept *Verbund* (savez) podrazumeva dugoročni savez država između kojih se formiraju bliski odnosi, a koje ostaju suverene; savez koji vrši javnu vlast na osnovu ugovora o čijem temeljnom poretku jedino odlučuju države članice i u kome narodi država članica, to jest građani država ostaju subjekti demokratske legitimizacije. Evropska unija mora da poštuje demokratska načela koja se tiču njene prirode i delokruga, kao i njenog vlastitog organizacionog i procesnog okvira (član 23. stav 1, član 20. stav 1. i član 20. stav 2. u vezi sa članom 79. stav 3. Osnovnog zakona). Ovo na prvom mestu znači da evropska integracija ne treba da oslabi demokratsku vladavinu u Nemačkoj. Ovo ne znači da broj suverenih ovlašćenja koji može da bude utvrđen na samom početku ili određenih tipova suverenih ovlašćenja mora da ostane u rukama države. Evropska unifikacija, na osnovu unije suverenih država prema ugovorima, mora da bude ostvarena na takav način da države članice zadrže dovoljno prostora za političko formiranje ekonomskih, kulturnih i socijalnih životnih okolnosti. Ovo se naročito primenjuje na oblasti koje oblikuju uslove života građana, posebno privatnu

sferu njihove vlastite odgovornosti i političke i socijalne sigurnosti, koja je zaštićena temeljnim pravima, kao i na političke odluke koje naročito zavise od prethodnog razumevanja koje se tiče kulture, istorije i jezika, a koje se obelodanjuju u raspravama u prostoru političke javnosti koju organizuju stranačka politika i Parlament. U meri u kojoj je u ovim oblastima, koje su od naročite važnosti za demokratiju, prenos suverenih nadležnosti uopšte dozvoljen, zahteva se usko tumačenje. Ovo se naročito odnosi na primenjivanje krivičnog prava, policijski monopol i monopol vojske, upotrebu sile, osnovne fiskalne odluke o prihodima i rashodima, oblikovanje miljea života socijalnom politikom i važne odluke o kulturnim pitanjima, kao što su školski obrazovni sistem, propisi koji upravljaju medijima i uređuju verske zajednice.

d) Osnovnim zakonom se ne dozvoljava nemačkim državnim organima da prenesu suverena ovlašćenja na način na koji bi se njihovim vršenjem mogle nezavisno uspostaviti ostale nadležnosti Evropske unije. Njime se zabranjuje prenos nadležnosti koja podrazumeva odlučivanje o sopstvenoj nadležnosti (*Kompetenz-Kompetenz*). Načelo poveravanja nije samo načelo evropskog prava (član 5. stav 1. Ugovora o osnivanju Evropske zajednice; član 5. stav 1. Ugovora o EU – verzija nakon usvajanja Ugovora iz Lisabona) nego poput obaveze Evropske unije da poštuje nacionalne identitete država članica (član 6. stav 3. Ugovora o EU; član 4. stav 2. Ugovora o EU – verzija nakon usvajanja Ugovora iz Lisabona), ono preuzima ustavna načela država članica. Program integracije Evropske unije iz tog razloga mora da bude dovoljno precizan. U meri u kojoj države članice razrađuju pravo utvrđeno ugovorima na takav način da se – temeljno produžavajući primenu načela poveravanja – izmena prava utvrđenog ugovorima može izvesti bez postupka ratifikacije, zakonodavna tela, nezavisno od savezne vlade, imaju posebnu odgovornost koja se tiče učestvovanja u tome, koja u Nemačkoj, na nacionalnom nivou, mora biti u skladu sa zahtevima iz člana 23. stava 1. Osnovnog zakona (odgovornost za integraciju). Akt kojim se potvrđuje Ugovor o izmenama i dopunama Ugovora o EU i prateći nacionalni zakoni moraju da budu takvi da omogućavaju da se evropske integracije odvijaju shodno načelu poveravanja nadležnosti, bez mogućnosti da Evropska unija preuzme ovlašćenje *Kompetenz-Kompetenz* ili da povredi ustavni identitet država članica koji nije podložan ideji integracije, što je u ovom slučaju Osnovni zakon. Za slučajeve koji su granični i koje Ustav dozvoljava, nemački zakonodavac, ukoliko je to potrebno, mora da izmeni svoje zakonodavstvo koje se odnosi na davanje odobrenja, kako bi se osiguralo da se odgovornost zakonodavnih organa za integraciju može dovoljno razviti.

e) Savezni ustavni sud ocenjuje da li su pravni instrumenti organa i tela Evropske unije dosledni načelu supsidijarnosti shodno pravu EU (član 5. stav 2. Ugovora o EZ; član 5. stav 1. i član 5. stav 3. Ugovora o EU – verzija nakon usvajanja Ugovora iz Lisabona), u granicama poverenih suverenih ovlašćenja (ocena *ultra vires*). Štaviše, Savezni ustavni sud ocenjuje da li se poštuje nepo-

vredivo sadržajno jezgro ustavnog identiteta Osnovnog zakona, shodno članu 23. stavu 1. alineji 3. u vezi sa članom 79. stavom 3. (ocena identiteta). Vršnjem ovih ovlašćenja ocene, koja su Ustavom propisana, štite se osnovne političke i ustavne strukture suverenih država članica koje su utvrđene članom 4. stavom 2. alinejom 1. Ugovora o EU – verzija nakon usvajanja Ugovora iz Lisabona), čak i u svetlosti dalje integracije. Njihova primena u datom slučaju prati načelo otvorenosti Osnovnog zakona prema pravu EU.

3. Supsumcija

a) Ne postoje odlučujući ustavni prigovori Aktu kojim se odobrava Ugovor iz Lisabona.

aa) Imajući u vidu sadašnji status integracije, Evropska unija, čak ni posle stupanja na snagu Ugovora iz Lisabona, nije još dostigla oblik koji odgovara stupnju legitimizovanja demokratije konstituisane kao država. Ona nije savezna država već ostaje savez suverenih država na koji se primenjuje načelo poveravanja nadležnosti.

Evropski parlament nije predstavničko telo suverenog evropskog naroda već nadnacionalno predstavničko telo narodâ država članica, tako da načelo izborne jednakosti, koje je zajedničko za sve evropske države, nije primenljivo na Evropski parlament. Druge odredbe Ugovora iz Lisabona, kao što su dvostruka kvalifikovana većina u Savetu (član 16. stav 4. Ugovora o EU – verzija nakon usvajanja Ugovora iz Lisabona, član 238. stav 2. Ugovora o funkcionisanju Evropske unije), elementi participativne i neposredne demokratije (član 11. Ugovora o EU – verzija nakon usvajanja Ugovora iz Lisabona), kao i institucionalno priznanje nacionalnih parlamenata (član 12 – verzija nakon usvajanja Ugovora iz Lisabona) ne mogu da nadoknade deficit evropske javne vlasti koji postoji kada se meri u odnosu na uslove za ostvarenje demokratije u državama, ali ipak mogu da pojačaju stepen legitimizovanja saveza država (*Staatenverbund*).

bb) Stupanjem na snagu Ugovora iz Lisabona, Savezna Republika Nemačka će i dalje ostati suverena država. Suština nemačke javne vlasti ostaje očuvana. Podela nadležnosti Evropske unije i njihovo razgraničenje od nadležnosti država članica, odvija se shodno načelu poveravanja nadležnosti i drugim mehanizmima zaštite prema materijalnom pravu, naročito prema odredbama koje se odnose na vršenje ovlašćenja. Prenos suverenih nadležnosti Evropskoj uniji, koji se stoga odvija na kontrolisan i odgovoran način, ne dovodi se u pitanje pojedinačnim odredbama Ugovora iz Lisabona. Ovo se na prvom mestu odnosi na pojednostavljeni postupak revizije (posebno pogledati član 48. stav 6. Ugovora o EU – verzija nakon usvajanja Ugovora iz Lisabona). „Odobrenje“ Savezne Republike Nemačke u pojednostavljenim postupcima revizije zahteva zakon, u smislu člana 23. stava 1. Osnovnog zakona kao *lex specialis* u odnosu na član 59. stav 2.

cc) U meri u kojoj opšta „klauzula premošćivanja“ (prema članu 48. stavu 7. Ugovora o EU – verzija nakon usvajanja Ugovora iz Lisabona) omogućava prelaz sa jednoglasnog glasanja na glasanje kvalifikovanim većinom u postupku donošenja odluka u Savetu ili prelaz sa specijalnog na redovni zakonodavni postupak, ova izmena takođe predstavlja izmenu ugovora shodno primarnom pravu, koja se mora ceniti shodno članu 23. stavu 1. alineji 2. Osnovnog zakona. Pravo nacionalnih parlamenata da izraze protivljenje (član 48. stav 7. Ugovora o EU – verzija nakon usvajanja Ugovora iz Lisabona) nije dovoljan ekvivalent za obavezu ratifikacije. Predstavnici nemačke vlade u Evropskom savetu mogu samo da odobre izmenu Ugovora koja je nastala primenom opšte klauzule premošćivanja, ukoliko su nemački *Bundestag* i *Bundesrat* usvojili, u vremenskom roku koji tek treba da bude određen, zakon shodno članu 23. stavu 1. Osnovnog zakona koji uzima svrhu člana 48. stav 7 (3) Ugovora o EU (verzija nakon usvajanja Ugovora iz Lisabona) kao polaznu osnovu. Ovo se takođe primenjuje u slučajevima upotrebe klauzule premošćivanja shodno članu 81. stavu 3. tački 2. UFEU.

dd) Zakon u smislu člana 23. stava 1. alineje 2. Osnovnog zakona nije potreban u meri u kojoj su specijalne klauzule premošćivanja ograničene na oblasti koje su već dovoljno utvrđene Ugovorom iz Lisabona i kojima se ne predviđa pravo nacionalnih parlamenata da izraze svoje protivljenje. Međutim, u ovim slučajevima je na *Bundestagu* i na *Bundesratu*, u meri u kojoj se tiču nadležnosti *Ländera*, da poštuju svoje obaveze integracije na drugi odgovarajući način. Ne može se oduzeti pravo veta u Savetu bez učešća nadležnih zakonodavnih organa, čak i u odnosu na materiju koja je već stvarno uređena ugovorima. Tako, predstavnici nemačke vlade u Evropskom savetu ili Savetu mogu samo da odobre u ime Savezne Republike Nemačke izmenu primarnog zakonodavstva primenom jedne ili više klauzula premošćivanja, ukoliko su nemački *Bundestag* i, u meri u kojoj to nalažu propisi, *Bundesrat* odobrili ovu odluku u vremenskom roku koji tek treba odrediti, a koja uzima u obzir svrhu člana 48. stava 7. tačke 3. Ugovora iz Lisabona kao polaznu osnovu.

ee) Klauzula fleksibilnosti shodno članu 352. Ugovora o funkcionisanju EU (dalje u tekstu: UFEU) može se tumačiti tako da nemački zakonodavni organi mogu predvideti i ustanoviti program integracije, utvrđen odredbama. Imajući na umu neodređenu prirodu mogućih slučajeva primene, upotreba klauzule fleksibilnosti u ustavnom smisli zahteva ratifikaciju u nemačkom *Bundestagu* i *Bundesratu* na osnovu člana 23. stava 1. alineje 2. Osnovnog zakona.

ff) Na nadležnost Saveznog ustavnog suda za ocenu ustavnosti i zakonitosti ne utiče Deklaracija 17 o supremaciji koja je deo Završnog akta Ugovora iz Lisabona. Osnov i granicu primene prava EU u Saveznoj Republici Nemačkoj predstavljaju nalog za primenu prava utvrđen aktom kojim

se odobrava Ugovor iz Lisabona, a koji je mogao biti dat jedino u granicama važećeg ustavnog sistema. U tom smislu, nije od značaja da je suprematija primene, koju je Savezni ustavni sud već suštinski priznao pravu EU, propisana samim ugovorima ili u Deklaraciji 17, koja čini sastavni deo Završnog akta uz Ugovor iz Lisabona.

gg) Nadležnosti koje su po prvi put utvrđene ili produbljene Ugovorom iz Lisabona u oblastima pravosudne saradnje u krivičnim i građanskim stvarima, spoljnotrgovinskoj politici, zajedničkoj odbrambenoj politici, a u odnosu na društvenu zabrinutost za ova pitanja i u smislu tumačenja Ugovora na način koji je saobrazan cilju, moraju, da bi se izbegla preteća neustavnost, vršiti organi Unije tako da se na nivou država članica poklanja dovoljna pažnja njihovom obimu i suštini, budući da je to zakonito i praktično preduslov za demokratski život. U tom smislu, posebna pažnja se mora posvetiti sledećim pitanjima:

- Budući da materijalne i procesne krivičnopravne odredbe na posebno osetljiv način utiču na demokratsko samoopredeljenje, odgovarajući osnovi za vršenje nadležnosti u Ugovoru moraju se restriktivno tumačiti – nikako široko tumačenje – i njihovo vršenje zahteva posebno opravdanje.
- Upotreba dinamičnog blanketnog ovlašćenja, shodno članu 83. stavu 1. tački 3. UFEU, u cilju proširenja liste naročito teških krivičnih dela sa prekograničnim elementom na „osnovu razvoja kriminala“, faktički je jednako širenju nadležnosti Evropske unije, te se mora podvrgnuti zahtevu usvajanja posebnog zakona prema članu 23. stavu 1. alineji 2. Osnovnog zakona.
- U okviru pravosudne saradnje u krivičnim stvarima, potrebno je ustanoviti posebne uslove u vezi sa odredbama kojima se daju specijalna prava državama članicama u zakonodavnom postupku (član 82. stav 3, član 83. stav 3. Ugovora o funkcionisanju Evropske unije – tzv. postupak kočnica u nuždi). Sa stanovišta nemačkog ustavnog prava, neophodnu meru demokratske legitimizacije, koristeći nacionalne parlamente, mogu jedino očuvati nemački predstavnici u Savetu koji vrše prava država članica propisana članom 82. stavom 3. i članom 83. stavom 3. UFEU samo na osnovu uputstava *Bundestaga*, a u meri koja je predviđena propisima *Bundesrata*.
- Obavezujući uslov davanja odobrenja u parlamentu za slanje oružanih snaga u inostranstvo važi i nakon stupanja na snagu Ugovora iz Lisabona. Ugovorom iz Lisabona se Evropskoj uniji ne poverava nadležnost da upotrebljava oružane snage država članica bez prethodnog odobrenja date države ili njenog parlamenta. Ovim ugovorom se takođe ne ograničava mogućnost delovanja nemačkog *Bundestaga* u oblasti socijalne politike u toj meri da bi se u protivnom narušilo

načelo socijalne države (član 23. stav 1. u vezi sa članom 79. stavom 3. Osnovnog zakona) i to na ustavno sporan način i nedopustivo ograničio demokratski raspon donošenja odluka, koji se zahteva u ovom kontekstu.

b) Ne postoji nijedan odlučujući ustavni prigovor protiv akta kojim se menja i dopunjava Osnovni zakon (članovi 23, 45. i 93) (*Gesetz zur Änderung des Grundgesetzes*). Do kršenja demokratskih načela shodno članu 79. stavu 3. Osnovnog zakona ne dolazi ni shodno članu 23. stavu 1a ovog zakona (nova verzija), kojim se razrađuje pravo da se preduzme supsidijarna akcija, kao što je manjinsko pravo, i propisuje kvorum od jedne četvrtine članova, niti članom 45. alinejom 3. ovog zakona (nova verzija).

c) Nasuprot ovome, aktom kojim se proširuju i jačaju prava *Bundestaga* i *Bundesrata* u materiji koja se odnosi na Evropsku uniju krši se član 38. stav 1. u vezi sa članom 23. stavom 1. Osnovnog zakona, time što prava učešća nemačkog *Bundestaga* i *Bundesrata* nisu razrađena u meri u kojoj se to zahteva Ustavom. Ako države članice razrađuju pravo EU propisano ugovorima na osnovu načela poveravanja nadležnosti na takav način da izmenu ugovora mogu da usvoje isključivo organi EU na nedvosmislen način – iako jednoglasnom odlukom u Savetu – posebna odgovornost leži na nacionalnim ustavnim telima koja moraju da obezbede učešće u tome. U Nemačkoj, ova obaveza u pogledu integracije mora na nacionalnom nivou da bude u skladu sa ustavnim zahtevima, posebno onima predviđenim članom 23. stavom 1. Osnovnog zakona.